

LAW – The Palestinian Society for the Protection of Human Rights

The Palestinian Centre for Human Rights

Adalah, The Legal Center for Arab Minority Rights in Israel

עתירות שהגישו עדאלה והעמותה הפלסטינית להגנה על זכויות אדם והסביבה לבית המשפט העליון של ישראל

אפריל-מאי 2002

מוגש למזכ"ל האו"ם, קופי ענאן, על ידי עדאלה, העמותה הפלסטינית להגנה על זכויות אדם והסביבה והמרכז הפלסטיני לזכויות אדם

29 במאי 2002

הקדמה

על סמך הבקשה של העצרת הכללית של האומות המאוחדות בהחלטתה מספר A/RES/ES-10/10 מיום 7 במאי 2002, שבה התבקש המזכ"ל לדווח על האירועים שהתרחשו לאחרונה בג'נין ובערים פלסטיניות אחרות תוך שימוש בכל המשאבים והמידע העומדים לרשותו, אנו מתכבדים להגיש את הדו"ח שלהלן לשיקולכם. המסמך מהווה חלק מדו"ח משותף שהגישו למזכ"ל קואליציה של שלושה ארגוני זכויות אדם פלסטיניים – עדאלה: המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל ("עדאלה"), קאנון: העמותה הפלסטינית להגנה על זכויות אדם והסביבה ("קאנון") והמרכז הפלסטיני לזכויות אדם ("המרכז"). שלושת הארגונים מנהלים כיום חקירה לגבי האירועים האחרונים שהתרחשו בשטחים הפלסטיניים הכבושים.

מסמך זה מסכם חמש עתירות שהגישו עדאלה וקאנון לבית המשפט העליון של ישראל באפריל ומאי 2002. ארגוני זכויות אדם ישראליים אחרים הצטרפו לשניים מן העתירות והם מוזכרים בכל אחד מן התיקים. כל העתירות תוקפות את הפרות זכויות האדם של פלסטינים בשטחים הכבושים, שביצע הצבא הישראלי ב"מבצע חומת מגן" ובפלישותיו היומיומיות הנמשכות לשטחים הכבושים. עותקים של חמש העתירות, תשובות המדינה והחלטות בית המשפט העליון בשפת המקור (עברית) ובתרגום לאנגלית יימסרו על פי בקשה. ברצוננו גם להפנות את תשומת לבו של המזכ"ל לארבעה תיקים נוספים הנוגעים לאירועים האחרונים, העוסקים בנושאים הקשורים לעצירים פלסטינים ולמדיניות ההוצאה להורג ללא משפט של ממשלת ישראל. בסופו של המסמך מופיע סיכום קצר של תיקים אלה, התלויים ועומדים בפני בית המשפט העליון בימים אלה.

תשעת התיקים הנידונים בדו"ח תמציתי זה הם חלק מדפוס של הפרות חמורות של זכויות אדם שהצבא הישראלי ביצע וממשיך לבצע נגד פלסטינים בכל רחבי השטחים הכבושים. הכרזתה של המדינה כי מדובר ב"מלחמה בטרור", אינה מצדיקה את הפעולות האלה; ככוח כובש, ישראל מחויבת להגן על האוכלוסייה הפלסטינית. הראיות המוצגות בדו"ח זה מוכיחות את נחיצותה של חקירה בינלאומית בלתי תלויה, שתבדוק באופן מלא את האירועים האחרונים והמתמשכים בשטחים הכבושים.

הערות כלליות

אשר לעותרים:

- ארבע מתוך חמש העתירות שהגישו עדאלה וקאנון הובאו בפני בית המשפט העליון במהלך ההתקפות הצבאיות הכבדות ביותר של הצבא הישראלי על ערים וכפרים פלסטיניים בשטחים הכבושים.

- הבסיס העובדתי לעתירות נכתב בהסתמך על תיאורים שמסרו עדי ראייה שחוו את האירועים מכלי ראשון, סיקור של האירועים בכלי התקשורת ודיווחים של ארגוני זכויות אדם מקומיים ובינלאומיים.
- העותרים ביקשו מבית המשפט העליון לבחון משפטית את פעולות הצבא בהתאם לחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו (1992), פסיקה תקדימית של בית המשפט העליון והחוק הבינלאומי, ובעיקר אמנת ז'נבה הרביעית להגנה על אוכלוסייה אזרחית במלחמה (1949) (אמנת ז'נבה הרביעית).

אשר למדינה:

- פרקליטות המדינה, בשם מדינת ישראל וצבאה, הגישה מיידית תגובות בכתב לכל אחת מן העתירות שהוגשו.
- הפרקליטות לא הכחישה את העובדות המרכזיות שהוצגו על ידי העותרים; ברוב המקרים היא הודתה בעובדות, לא הגיבה או חלקה על פרטים שוליים.
- הטיעון המרכזי של פרקליטות המדינה היה שבית המשפט העליון אינו יכול להתערב בעניינים הנוגעים לצבא, בעיקר בזמן לחימה.
- בכל המקרים הצהירה פרקליטות המדינה כי הצבא נתקל בקשיים חמורים במבצע, בשל ההתנגדות הפלסטינית.
- בכל המקרים הציגה פרקליטות המדינה הצהרות על העובדות מטעם הצבא. הצהרות אלה לא נתמכו בתצהירים רשמיים של בעלי תפקידים בצבא.

אשר לבית המשפט העליון:

- בכל מקרה, בתגובה לבקשת העותרים לצו ביניים ו/או קביעת שימוע דחוף, בית המשפט העליון קיים שימוע מידי בעתירות. עם זאת, בית המשפט העליון דחה את כל העתירות שהוגשו.
- בית המשפט העליון נתן החלטות בכתב בכל התיקים, ביום שבו נשמעו העתירות. כל ההחלטות היו קצרות מאוד, והן מחזיקות עמוד אחד עד שלושה. בית המשפט העליון לא עסק באף לא אחד מן הטיעונים המשפטיים שהועלו על ידי העותרים בפרוטרוט ולא סיפק נימוקים משפטיים או ניתוח משפטי בהחלטותיו.
- ברוב המקרים בית המשפט העליון קיבל את העובדות העיקריות כפי שהוצגו על ידי העותרים. בה בעת, בית המשפט העליון לא בחן ולא יצא נגד העובדות שהוצגו על ידי פרקליטות המדינה בשם הצבא. בית המשפט קיבל את טענותיו של הצבא, כי הוא עושה כל מאמץ אפשרי להגן על האוכלוסייה האזרחית הפלסטינית.

העתירות

1. מניעת טיפול רפואי, מניעת גישתם של צוותים רפואיים והזכות להביא מתים לקבורה

טיעוני העותרים: במניעת כניסתם של צוותים רפואיים לערים פלסטיניות, מונע הצבא טיפול רפואי ואת פינויים של חולים, פצועים ומתים. בשל הטלת עוצר, מצור ולחימה מתמשכת, נמנעה ממשפחות האפשרות להביא את מתיהן לקבורה הולמת. לכן נאלצו המשפחות לקבור את יקיריהן בקברי אחים. פעולות הצבא מפירות את הזכות של הפצועים לשלמות הגוף ואת זכותם של המתים לכבוד, כפי שהן מוגנות בחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו. סירוב הצבא להתיר למשפחות לקבור את מתיהן במהירות ובצורה מכובדת הוא בלתי מידתי. זהו מעשה נקמה שרירותי ובלתי מוצדק. פעולות אלה הן הפרות ברורות של סעיפים 15 ו-17 של אמנת ז'נבה הרביעית ושל סעיף 43 לאמנת האג הרביעית בדבר דיני הלוחמה ביבשה ("אמנת האג הרביעית"). ככוח כובש ישראל מחויבת להכריז על הפסקת אש זמנית, כדי לאפשר פינוי של הפצועים והמתים לבתי חולים וקבורה מכובדת של המתים.

עדויות:

- מר בדיע ראיך סואפטה הוא תושב הכפר אלבדן, שנפגע קשות כתוצאה מפעולות הצבא הישראלי. הצבא מנע מצוותים רפואיים להגיע לביתו ולפנותו לבית החולים.
- ב-1 באפריל 2002 נקברו 28 פלסטינים בקבר אחים בחצר בית החולים הממשלתי ברמאללה. בית החולים נקט פעולה זו, מכיוון שחדר המתים שלו התמלא והצבא מנע קבורה בבית הקברות הסמוך לבית החולים.
- ב-2 באפריל 2002 גב' סומיה עאבדה, בת 62, ובנה אבראהים, בן 36, נהרגו בביתם שבבית לחם כתוצאה מהפגזה של טנקים ישראליים במקום. מכיוון שהעיר נתונה בעוצר והיא תחת שליטת הצבא, העברת גופותיהם לבית החולים התאפשרה רק יומיים לאחר מותם, לאחר שצילומיהם הופיעו באמצעי התקשורת.

תשובת המדינה: הצבא נלחם בקרבות קשים, אינטנסיביים ומתמשכים ואינו יכול לספק סעד יעיל ואפקטיבי בהתאם לדרישות העותרים. הצבא עשה ככל יכולתו כדי לאפשר אספקת טיפול רפואי לפצועים ופינוי של פצועים ומתים, בהתאם לחוק ההומניטרי הבינלאומי. הפלסטינים השתמשו באמבולנסים ובבתי חולים להברחה והסתרה של מחבלים, להסתרת אמצעי לחימה וחבלה ולהעברת אמצעי לחימה.

החלטת בית המשפט העליון: "כוחותינו הלוחמים מחויבים לקיים את הכללים ההומניטריים הנוגעים לטיפול בפצועים, בחולים ובגופות הרוגים. השימוש לרעה שנעשה בצוותים רפואיים בבת-חולים ובאמבולנסים מחייב את צה"ל לפעול למניעת פעילות כזאת, אך כשלעצמו אינו מתיר הפרה גורפת של הכללים ההומניטריים. ואכן, זוהי גם עמדתה המוצהרת של המדינה". בית המשפט הוסיף כי מחויבותו של הצבא, על ביוסוה המשפטי, המוסרי והתועלתני, להציג לכל חייל הנחיות בהירות שימנעו ככל האפשר, אף במצבים קשים, פעילות שאינה מתיישבת עם כללי הסיוע ההומניטרי. העתירה נדחתה.

הערה: כתוצאה מהעתירה מר סואפטה פונה וקיבל טיפול רפואי.

מראה מקום: בג"ץ 2941/02, בדיע ראיך סואפטה וקאנון נגד מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית (הוגשה ב-7 באפריל 2002; צורפה להחלטת בית המשפט בבג"ץ 2936/02, רופאים לזכויות אדם ישראל נגד מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית; ההחלטה ניתנה ב-8 באפריל 2002)

2. הריסת בתים במחנה הפליטים ג'נין

טיעוני העותרים: הצבא הורס בתים במחנה הפליטים ג'נין באמצעות דחפורים, ירי טנקים ומסוקים. הצבא לא הזהיר את תושבי המחנה הפלסטינים מבעוד מועד, לא איפשר להם זכות לשימוע ולא איפשר להם להימלט מבתיהם טרם הריסתם. הפעולות הביאו לאובדן חייהם של אזרחים פלסטינים ולפציעתם. חלק מההרוגים והפצועים נקברו תחת הריסות בתיהם. על הצבא מוטלת החובה לכבד את זכויותיהם של תושבי מחנה הפליטים לחיים, לשלמות הגוף ולכבוד, בהתאם לחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו; לסעיפים 3, 27, 32, 33 ו-147 של אמנת ז'נבה הרביעית; ולסעיפים 11, 51, 75 ו-85 של תוספת הפרוטוקול הראשון לאמנות ז'נבה (1977) ("הפרוטוקול הראשון"). נאסר על הצבא לגרום נזק לתשתיות ולרכוש אזרחי במחנה, על פי סעיפים 3, 27, 32, 33 ו-53 לאמנת ז'נבה הרביעית וסעיף 52 לפרוטוקול הראשון.

עדויות:

- ב-8 באפריל 2002 הצהיר מר א"ד, תושב מחנה ג'נין, כי דחפורים הורסים בשיטתיות בתים כדי לאפשר לטנקים להיכנס למחנה. בתי מגורים, בית ספר ושני בתי חולים הופגזו קשות.
- ב-8 באפריל 2002 הצהיר מר נ', תושב מחנה ג'נין, כי בתים בשכונת אל-דמג' נהרסו על תושביהם. אנשים רבים נלכדו תחת ההריסות ולא היה אפשר להוציאם, מכיוון שהצבא מנע כניסת צוותי חילוץ למחנה.

תשובת המדינה: הנושא אינו מתאים לבחינה משפטית. אמצעי הסעד שמבקשים העותרים כלליים מדי ובלתי אפשרי לספקם בעת שהלחימה נמשכת. פעולות הצבא התבצעו כדי להביא ל"הכרעת התשתית של הטרור הפלסטיני" במחנה ג'נין. כאשר כוחות הצבא נכנסו למחנה, "נתברר להם כי העיר ומחנה הפליטים אורגנו כמתחם צבאי הערוך להגנה עליו". הבתים במחנה קרובים מאוד אלה לאלה. היתה לחימה מבית לבית, ובמקרים רבים בתים היו ממולכדים. "כדי להקטין את הסיכון ללוחמים היה הכרח לעשות שימוש גם בדחפור". לפני הריסת בתים הצבא מזהיר את התושבים באמצעות כרוז. לתושבים ניתן פרק זמן של כשעה עד שעה וחצי לצאת מבתיהם. היו תושבים שיצאו מבתיהם אחרי שהדחפורים החלו להרוס אותם. הצבא עושה ככל יכולתו כדי להקטין את הפגיעה באזרחים תושבי המחנה, בתוך לחימה עזה מאוד. סעיף 23 (7) של אמנת האג הרביעית מרשה לצבא להרוס רכוש פרטי, במידה שבה הדבר דרוש בשל צורכי הלחימה.

החלטת בית המשפט העליון: קיבל את טענת המדינה, שלפיה המשיב "עושה ככל יכולתו כדי להימנע מפגיעה בחפים מפשע והוא ער לכללי המשפט הבינלאומי המנהגי". בתנאים אלה "מתן זכות טיעון ושימוע אינה מעשית... חזקה על המשיב... שהוא הנחה וינחה את הכוחות הלוחמים לעשות את כל הדרוש כדי להימנע מאפשרות של פגיעה שאינה הכרחית בחפים מפשע". העתירה נדחתה.

הערה: המדינה הודתה כי במקרים מסוימים דחפורי הצבא החלו להרוס בתים עוד לפני שהתושבים הפלסטינים יצאו מן הבית.

מראה מקום: בג"ץ 2977/02, עדאלה וקאנון נגד מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית (הוגשה ב-8 באפריל 2002; ההחלטה ניתנה ב-9 באפריל 2002).

3. פגיעה באוכלוסייה האזרחית בגדה המערבית על ידי הצבא הישראלי

טיעוני העותרים: הצבא תקף מספר רב של מטרות אזרחיות ברחבי הגדה המערבית, אשר כללו בין השאר בתים, בתי ספר, כבישים, בתי חולים, כנסיות ומסגדים. הדבר אושר על-ידי דיווחים בתקשורת, עדויות של אנשים שהיו במקום בעת ההתקפות ועל-ידי הצבא עצמו. תקיפתם של אוכלוסייה אזרחית, תשתיות ורכוש ופגיעה בנפש ובגוף של אזרחים היא בלתי סבירה ובלתי מידתית ונעשה שימוש מופרז בכוח. לא נשקלו כלל אמצעים חלופיים, שהיו גורמים נזק מועט יותר. העותרים ביקשו הפסקה מיידית של ההפגזות והפגיעה במטרות ובאוכלוסייה האזרחית. פעולות הצבא מפרות את סעיף 51 (4) של הפרוטוקול הראשון, האוסר על התקפות ללא הבחנה נגד מטרות אזרחיות ואת סעיף 52 (3) של הפרוטוקול הראשון, האוסר על התקפת יעדים אזרחיים כאשר יש ספק כלשהו בשאלה אם היעדים משמשים למטרות צבאיות. פעולות הצבא מהוות גם

הפרות חמורות של אמנת ז'נבה הרביעית, כמוגדר בסעיף 147 של המסמך, ושל סעיף 8 לאמנת רומא של בית הדין הפלילי הבינלאומי, המגדיר הפרות חמורות של אמנות ז'נבה כפשעי מלחמה.

עדויות:

- ב-8 באפריל 2002 סיפרה גב' ראידה אבו עלי לסוכנות הידיעות הצרפתית, כי היתה עם בעלה ואחיה במחנה הפליטים ג'נין כאשר טיל פגע בביתם וגרם לו להתמוטט עליהם.
- ב-8 באפריל 2002 הצהירה גב' ח', תושבת מחנה ג'נין, כי היתה עם כמאה איש, כולל ילדים ותינוקות, בתוך בית אחד. הפגזות הרסו את בתיהם. לא היו להם מזון, מים וחשמל במשך ימים. בשל הצמא הכבד נאלצו ילדים לשתות מי ביוב.
- ב-8 באפריל הצהיר מר ח"א, תושב מחנה ג'נין, כי טנקים ומסוקים הפציצו בתים בשכונת אבו זיני במחנה. חלק מן הבתים עלו בלהבות. כ-100 תושבים נמלטו לעבר העיר ג'נין, כשהם מניפים דגלים לבנים וצורחים, "אנחנו אזרחים, אנחנו אזרחים!"

תשובת המדינה: בעת הלחימה לא ניתן להפעיל ביקורת שיפוטית ולתת סעדים אפקטיביים הנוגעים לדרכי פעילות מבצעית. בלחימה אכן נפגעו אזרחים ונהרסו בתים, הגם שצה"ל עושה ככל הניתן, בתנאים הקשים של לחימה נגד מחבלים הפועלים מתוך מקומות שבהם נמצאת אוכלוסייה אזרחית, כדי למזער את הפגיעה באזרחים. ניתנה התראה מוקדמת לאוכלוסייה האזרחית, שנדרשה לצאת מאזור הלחימה, אלא שזו לא שעתה להתראה. בגדר מאמציו של צה"ל להימנע מפגיעה באזרחים לא נעשה שימוש במלוא כוח האש העומד לרשות הצבא, והכוחות נעו מבית לבית. בפעילות זו נפלו חיילים רבים.

החלטת בית המשפט העליון: "בדיון בפנינו הסכים עורך-הדין דן יקיר, בא-כוח האגודה לזכויות האזרח בישראל, כי האוכלוסייה האזרחית במחנה ג'נין מוחזקת כבת-ערובה על-ידי הלוחמים מתוכה. אלא שעורך-הדין יקיר הטעים, כי צה"ל חייב לברור באמצעים מידתיים – שהוא, כמובן, אינו מוסמך להציעם – כדי למנוע הרג אזרחים והרס רכושם. טענת הסף שטענה המדינה מקובלת עלינו... לא ניתן עניינית ומוסדית לתת את הסעדים המבוקשים על-ידי העותרים... גוף העניין, יש לדחות את העתירה, שכן, מתשובת המדינה עולה כי צה"ל אכן עושה מאמצים כדי למנוע, או למצער למזער, את הפגיעה באזרחים... בגדר מאמצים אלו אף נפלו חיילים, ופעילות צה"ל מבוצעת תוך שמירה על חיי חיילינו, בתנאי לחימה קשים..."¹

הערה: בית המשפט העליון הכיר בעובדה שהצבא תוקף מטרות אזרחיות, אבל לא הצהיר שפעולות אלה היו לא חוקיות לפי החוק הישראלי או החוק הבינלאומי.

מראה מקום: בג"ץ 3022/02, קאנון, האגודה לזכויות האזרח בישראל ועדאלה נגד מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית יצחק איתן ורא"ל שאול מופז – ראש המטה הכללי של צה"ל (העתירה הוגשה ב-9 באפריל 2002; ההחלטה ניתנה ב-10 באפריל 2002).

4. קבורתם המתוכננת של פלסטינים בקברים המוניים ואנונימיים, ומניעת כניסתם של ארגונים הומניטריים למחנה הפליטים ג'נין

טיעוני העותרים: מדיווחים באמצעי התקשורת עולה כי הצבא אוסף גופות מתים בפאתי מחנה הפליטים ג'נין, בכוונה לקבור אותן בקברי אחים, בקברים אנונימיים או בקברים ממוספרים. הצבא סירב לאפשר לצלב האדום, לסהר האדום הפלסטיני או לכל ארגון הומניטרי אחר להיכנס למחנה במשך למעלה מתשעה ימים. צעדיו של הצבא, שמונע ממשפחות לקבור את יקיריהן בצורה מהירה ומכובדת ובהתאם לאמונותיהן הדתיות, פוגעים בזכויות החוקתיות של המתים ושל בני משפחותיהם על פי חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו. המניעה בלתי מידתית ומהווה פעולת נקם שרירותית. המדיניות והפעולות האלה מהוות הפרות בוטות של סעיפים 15 ו-17 לאמנת ז'נבה הרביעית וסעיף 43 לאמנת האג הרביעית והן צורות של פשעי מלחמה. פעולות הצבא מפרות התחייבויות קודמות בפני בית המשפט העליון, שבהן נאמר כי הצבא ימנע מהפרות חמורות של החוק ההומניטרי הבינלאומי. מכיוון שהצבא שולט במחנה ג'נין, הוא אשם בביזיון בית המשפט.

עדויות:

- עדי ראיה דיווחו כי הצבא מוציא גופות ממחנה הפליטים ג'נין ומרכז אותן בפאתי המחנה.
- ב-12 באפריל 2002 דיווח עיתון "הארץ" כי צה"ל מתכנן לקבור את גופות הלוחמים הפלסטינים בבית קברות בבקעת הירדן ואילו גופות אזרחים פלסטינים יועברו לבית החולים בג'נין.
- ב-14 באפריל 2002 דיווח העיתון "ידיעות אחרונות" על ביטול תוכניות הצבא לפנות ולקבור גופות פלסטינים בקברי אחים. עיתונאי ראה שתי משאיות קירור ששימשו להעברת הגופות.

תשובת המדינה לבקשת העותרים לצו ביניים: עם סיום ההשתלטות על המחנה החל הצבא בפעולות לאיתור ופינוי גופות. הגופות זוהו על ידי צוותים רפואיים והועברו למיקום בפאתי המחנה. הצבא הצהיר כי בכוונתו ליצור

¹ הצהרתו של עו"ד דן יקיר, אשר צינה על ידי בית המשפט העליון, איננה נכונה ואיננה משקפת את עמדת העותרים. עו"ד יקיר פנה מאוחר יותר לבית המשפט העליון בבקשה לחלוק על האפיון של הצהרתו, הבהיר את עמדת העותרים בנושא וביקש מבית המשפט לתקן את החלטתו. בג"ץ דחה את הבקשה.

קשר עם הסהר האדום הפלסטיני כדי לדאוג לקבורה מהירה של הגופות. הצבא תיכנן להציע המשך העברת הגופות לפלסטינים בתנאי שייקברו באופן מיידי. במקרה שהגופות לא ייקברו באופן מיידי בכוונת הצבא לקבור אותן, מכיוון שעל פי הצהרתו הן מהוות סכנה לביטחון החיילים הישראליים. הצבא לא יעשה כל הבחנה בין גופות לוחמים לגופות אזרחים. בשל סכנת הפגיעה באזרחים, רק הצבא יכול לפנות את הגופות. שום ארגון הומניטרי לא יורשה להיכנס למחנה, מכיוון שרבות מן הגופות מולכדו.

החלטת בית המשפט העליון: צו ביניים ניתן ב-12 באפריל 2002 והורה לצבא להפסיק את סילוק גופות הפלסטינים וקבורתן במחנה הפליטים ג'נין. העתירות נדחו ב-14 באפריל 2002, לאחר שהמדינה הסכימה לאפשר את כניסת הצלב האדום למחנה. הצבא מחויב לאפשר לצלב האדום להתלוות אליו ולסייע לו באיתור גופות לוחמים ואזרחים פלסטינים שנהרגו במחנה הפליטים ג'נין. הסהר האדום הפלסטיני יורשה להשתתף בפעולות גם הוא, על פי שיקול דעתם של המפקדים הצבאיים. הצבא, בלוויית הצלב האדום והסהר האדום, יזהה ויתעד את הגופות בציוד צילומי ואחר, בהתאם לחוק ההומניטרי הבינלאומי. נציגים מקומיים יכללו בתהליך הזיהוי, על פי שיקול דעתם של המפקדים הצבאיים. הדבר יעשה מהר ככל האפשר. ברגע שהגופות יאותרו ויזוהו, עליהן להימסר לבני משפחה במהירות האפשרית, על מנת לאפשר קבורה שלהן בצורה מנוכדת בהתאם לאמונות הדתיות. אם רשויות פלסטיניות יימנעו מקבורה מיידי של הגופות, יישקלו אפשרויות שלפיהן הצבא יבצע את הקבורות באופן מיידי.

בקשה לביצוע החלטת בית המשפט העליון: ב-15 באפריל 2002 הודיע הסהר האדום לעותרים כי הצלב האדום החליט להפסיק את חילוץ גופות הפלסטינים ממחנה ג'נין בשל הגבלות שהטיל הצבא על תנועת אנשי הצלב האדום, מחסור בציוד מתאים ובעובדים בעלי הכשרה לחילוץ גופות מאזורים שבהם נזרע הרס כה נרחב, וסיכוני בריאות ובטיחות הנובעים מנוכחות גופות נרקבות, מוקשים ותחמושת חיה. הסהר האדום גם ציין כי אין במקום צוותים רפואיים של הצבא, כפי שהצבא טען מלכתחילה. באותו יום ביקשו עדאלה וקאנון מבית המשפט העליון להורות לצבא למצוא פתרון לתלונות בנוגע להוצאת הגופות מן המחנה. בית המשפט דחה את העתירה ב-16 באפריל 2002 ואימץ את עמדת המדינה, שלפיה הבקשה אינה נחוצה.

הערה: החלטת בית המשפט העליון קבעה את אחריות הצבא לתיעוד הגופות ופינוין בהתאם למשפט ההומניטרי הבינלאומי. המדינה הודתה כי הצבא התחיל לפנות גופות בלי ליצור קשר מיידי עם ארגונים פלסטיניים הנוגעים בדבר. יש ראיות לכך שהצבא הישראלי תיכנן כנראה לקבור את גופות הלוחמים הפלסטינים בקברי אחים אנונימיים, בלא תיעוד הולם. אמנם בתשובתה של המדינה לבקשת העותרים לצו ביניים נטען כי הצבא התכוון ליצור קשר עם הסהר האדום על מנת לארגן העברה של גופות הפלסטינים, אך לא נעשה כל מאמץ ליצור קשר עם הארגון עד 15 באפריל 2002, אחרי שהעתירה הוגשה. תוכנית הצבא בוטלה בסופו של דבר עם יציאתו ממחנה ג'נין ב-18 באפריל 2002. בדרך זאת הצליח הצבא לחמוק מהאחריות המוטלת עליו על פי חוק.

מראה מקום: בג"ץ 3116/02, עדאלה וקאנון נגד מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית (העתירה הוגשה ב-12 באפריל 2002; צורפה להחלטת בית המשפט בבג"ץ 3114/02, ח"כ מוחמד ברכה נגד שר הביטחון בנימין בן אליעזר ואחרים ובג"ץ 3115/02, ח"כ אחמד טיבי נגד ראש הממשלה אריאל שרון ואחרים; ההחלטה ניתנה ב-14 באפריל 2002).

5. השימוש באזרחים פלסטינים כמגינים על ידי הצבא הישראלי

טיעוני העותרים: העותרים, שבעה ארגונים לא ממשלתיים ישראליים ופלסטיניים – עדאלה, האגודה לזכויות האזרח, בצלם, רופאים לזכויות אדם, הוועד הציבורי נגד עינויים, קאנון – העמותה הפלסטינית להגנה על זכויות אדם והסביבה והמוקד להגנת הפרט – מבקשים צו שיוורה לצבא הישראלי להפסיק להשתמש באוכלוסייה האזרחית הפלסטינית כמגן אנושי או כבני ערובה למטרות צבאיות. ארגוני זכויות אדם מקומיים ובינלאומיים, כולל Human Rights Watch ואמנסטי אינטרנשיונל, יצרו תיעוד ראייתי נרחב לנהלים אלה. פעולות הצבא הן הפרות בוטות של אמנת ז'נבה הרביעית או פשעי מלחמה. הן מפרות במיוחד את סעיפים 27, 28, 31, 32, 33, 34, 51 ו-147 לאמנה. בנוסף, פעולות הצבא מפרות את סעיפים 45, 46 ו-50 של אמנת האג הרביעית. ככוח כובש הצבא מחויב לקיים את זכויותיה של האוכלוסייה הפלסטינית האזרחית כ"אנשים מוגנים" על פי אמנת ז'נבה הרביעית.

עדויות:

- הצבא הישראלי נכנס לכפר ארטס ב-29 בינואר 2002, בין אחת לשתיים בלילה. החיילים לקחו מביתם את אחמד אליאס עאיש, בן 37, ואת אחיו חאמד, והחזיקו בהם כבני ערובה. הצבא תבע מאחמד לחזור לבית ולהוציא את אחיו עומאר. כאשר אחמד לא עשה זאת, החיילים ירו ברכו. לאחר מכן אילצו את חאמד עאיש ללכת לבית ולהביא את עומאר, ואיימו לירות בו אם יסרב.
- בשעה ארבע בבוקר ב-4 באפריל 2002, במחנה הפליטים ג'נין, חיילים ישראלים נכנסו לביתו של פייסל אבו סריה, בן 42, מורה. במשך יומיים אילצו אותו החיילים לצעוד לפניהם כאשר נעו ברחבי המחנה. מר אבו סריה אולץ לדפוק על דלתות ולהיכנס לבתים אפילו לפני שכלבי הצבא נשלחו פנימה כדי לחפש חומרי נפץ. החיילים היו נכנסים רק אחרי שהכלבים יצאו.
- ב-6 באפריל 2002, במחנה הפליטים ג'נין, חיילים ישראלים השתמשו בכמאל טוואלבי, בן 43, ובבנו,

בן 14, כמגינים אנושיים. במשך שלוש שעות אילצו החיילים את האב והבן לעמוד לפנייהם במרפסת, כשפניהם אל החיילים, בזמן שהם עסקו בחילופי אש עם לוחמים פלסטינים. החיילים השתמשו בכתפיהם של מר טוולאבי ובנו לתמיכת רביהם.

תשובת המדינה לבקשה לצו הביניים: לאור המידע שסופק בעתירה, הצבא הוציא הוראה האוסרת על כל הכוחות בשטח להשתמש באזרחים כמגינים אנושיים או לקחת אותם כבני ערובה, בלי להודות או להכחיש שהשתמש בפעולות מסוג זה. הצבא הבהיר כי השימוש באזרחים לכניסה לבתיהם של פלסטינים אחרים במהלך פעולות צבאיות אסור גם הוא, במקרים שהמפקד מאמין כי עשויה להיות סכנה פיזית לאזרח. הצבא מתכוון לבצע חקירה פנימית מקיפה בנוגע לנושאים שהועלו בעתירה. בהתחשב בהוראה שהוציא הצבא, אין צורך נוכחי בצו ביניים.

בית המשפט העליון (תיק תלוי ועומד): בית המשפט סירב להוציא צו ביניים, בטענה כי הוראתו המוצהרת של הצבא להפסיק להשתמש באזרחים כמגינים אנושיים מספיקה. בשימוע ב-21 במאי 2002 הורה בית המשפט לצבא להגיש עותק בכתב של ההוראות ולהבהיר את השאלה מה מותר ומה אסור בכל הקשור לקבלת סיוע מאזרחים פלסטינים בעת פעולות צבאיות. בית המשפט גם הורה לצבא להציג את הבסיס החוקי לנהליו. תשובת המדינה לעתירה צריכה להיות מוגשת בתוך 30 יום.

הערה: הצבא הודה במובלע בשימוש באזרחים פלסטינים כמגינים אנושיים.

מראה מקום: בג"ץ 3799/02, עדאלה ואחרים נגד יצחק איתן, מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית ואחרים (העתירה הוגשה ב-5 במאי 2002; תיק תלוי ועומד)

תיקים תלויים ועומדים נוספים

1. חוקיותו של צו צבאי מס' 1500. צו זה, שהצבא הישראלי הוציא ב-5 באפריל 2002, מאפשר מעצר פלסטינים למשך 18 יום בבידוד מן העולם החיצון. העותרים, שלושה עצירים פלסטינים במחנה המעצר עופר ושבעה ארגוני זכויות אדם: האגודה לזכויות האזרח, המוקד להגנת הפרט, בצלם, רופאים לזכויות אדם, עדאלה, קאנון – העמותה הפלסטינית להגנה על זכויות אדם והסביבה והוועד הציבורי נגד עינויים, מבקשים את ביטולו של צו צבאי 1500 בשל הפרה חמורה של הזכות לחירות ולמשפט הוגן, כולל בחינה שיפוטית מהירה של החלטות מעצר, הזכות לשימוע והזכות לעורך דין. העתירה הוכנה ומוגשת על ידי האגודה לזכויות האזרח. על פי תגובתה בכתב של המדינה מיום 6 במאי 2002:

7,000	המספר הכולל של פלסטינים שנעצרו מאז תחילת "מבצע חומת מגן"
5,000	המספר הכולל של פלסטינים ששוחררו ממעצר
1,500	המספר הכולל של פלסטינים שעודם עצורים
990	המספר הכולל של פלסטינים הנתונים במעצר מנהלי

יודגש כי מספר העצורים הפלסטינים עולה מדי יום, ככל שנמשכות פעולותיו של הצבא הישראלי בשטחים הכבושים.

מראה מקום: בג"ץ 3239/02, איאד מחמוד אסחאק מירעב ואחרים נגד מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית (הוגשה ב-16 באפריל 2002; התיק עודו תלוי ועומד).

2. יחס ותנאי מעצר בלתי הומניים לפלסטינים במחנה המעצר עופר. העותרים, שבעה ארגוני זכויות אדם ישראליים ופלסטיניים – המוקד להגנת הפרט, עדאלה, האגודה לזכויות האזרח, בצלם, קאנון – העמותה הפלסטינית להגנה על זכויות אדם והסביבה, אדאמיר ואל-חאק – תבעו מן הצבא הישראלי לקיים תנאים מינימליים של יחס הומני לעצירים הן לפני העברתם למחנה והן בזמן כליאתם במחנה עצמו. עצירים במחנה המעצר עופר מדווחים שהיו נתונים למצבים של כיסוי עיניים, קשירה בתנוחות מכאיבות, הכאות והשפלות, חחרמת חפצים אישיים, שלילת מזון ומים ותנאים סיטריים ורפואיים לקויים. העתירה הוכנה ומוגשת על ידי המוקד להגנת הפרט. לדברי מפקד מחנה עופר, ביום 22 במאי 2002²:

883	מספר כולל של עצורים במחנה עופר
589	עצורים מינהליים
125	עצורים לפני משפט (נפתחו הליכים פליליים)
66	עצורים על פי צו צבאי 1500

² על פי נתונים אלה, מצבם של 113 עצירים פלסטינים במחנה עופר אינו ידוע.

המפקד ציין גם כי המתקנים במחנה עופר עוברים הרחבה, בצפייה לקבלת עצירים פלסטינים נוספים.

מראה מקום: בג"ץ 3278/02 המוקד לזכויות הפרט ואחרים נגד מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית (העתירה הוגשה ב-24 בינואר 2002; התיק עודו תלוי ועומד).

3. הוצאות להורג ללא משפט. העותרים, הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל וקאנון, תובעים מבית המשפט להורות כי ראש הממשלה, שר הביטחון והרמטכ"ל ישימו קץ להוצאות להורג ללא משפט ויאסרו על מדיניות החיסולים. העותרים טענו כי מאז ספטמבר 2000 הוציאה ישראל להורג בין 21 ל-53 פלסטינים (דו"חות ישראליים רשמיים מצהירים על 21, ואילו מקורות פלסטיניים מדווחים על 53), ובה בעת הרגה כעשרים עוברי אורח חפים מפשע, כולל ארבעה ילדים. העותרים טענו כי המדיניות הפושעת עומדת בניגוד בוטה לחוק הישראלי והבינלאומי ולעקרונות הבסיסיים של ערכי אנוש, ועלולה להובילה לפשעי מלחמה. ב-18 באפריל 2002 הורה בית המשפט למדינה להגיש תגובה בכתב לעתירה, שתבהיר את המסגרת החוקית שעל פיה פועל המפקד הצבאי.

מראה מקום: בג"ץ 769/02, הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל וקאנון נגד ממשלת ישראל ואחרים (העתירה הוגשה ב-24 בינואר 2002; התיק עודו תלוי ועומד).

4. יחס ותנאי מעצר בלתי הומניים לפלסטינים במחנה המעצר אנסאר III ("קציעות"). קדם בג"ץ הוגש על ידי עדאלה לפרקליטות המדינה ב-29 באפריל 2002, בתביעה לטפל בתנאים הבלתי-הומניים שבהם מוחזקים למעלה מ-500 עצירים פלסטינים, מהם כ-300 הנתונים במעצר מינהלי, במחנה אנסאר III. עצירים פלסטינים מוחזקים במחנה אנסאר III בדרום מדינת ישראל, לאחר שהועברו לשם מן הגדה המערבית. הצפיפות באנסאר III אדירה ושוררים בו תנאים לא היגייניים. העצורים אינם מקבלים די מזון ומים נקיים, בגדים ושמכות, טיפול רפואי, מתקני שירותים ושאר שירותים בסיסיים. מן העצורים גם נשללת גישה לבני משפחותיהם. עורכי דין מעדאלה, המוקד לזכויות הפרט והאגודה לזכויות האזרח נפגשו עם העצורים פעמים מספר באפריל 2002 והיו עדים מכלי ראשון לתנאים באנסאר III. ב-26 במאי 2002 הודיעה פרקליטות המדינה לעדאלה כי היא ממתינה לתגובה מהצבא הישראלי כדי להשיב לקדם בג"ץ [גם הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל הגיש קדם בג"ץ בנושא, באפריל 2002].

נספח

הוכן על ידי עדאלה, 28 ביוני 2002

עדכונים לדו"ח שכותרתו "עתירות שהגישו עדאלה והעמותה הפלסטינית להגנה על זכויות אדם והסביבה לבית המשפט העליון של ישראל, אפריל-מאי 2002", שהוגש על ידי עדאלה, העמותה הפלסטינית להגנה על זכויות אדם והסביבה (LAW) והמרכז הפלסטיני לזכויות אדם (PCHR) למזכ"ל האו"ם, קופי ענאן, 29 במאי 2002.

הקדמה

העתקים של חמש העתירות, תשובות המדינה והחלטות בג"ץ שנדונו בדו"ח, בשפת המקור (עברית) ובתרגום לאנגלית, נמצאים כעת באתר האינטרנט של עדאלה בכתובת (www.adalah.org).

העתירות – עמודים 2-6

1. מניעת טיפול רפואי, מניעת גישה של צוותים רפואיים והזכות להביא מתים לקבורה

מראה מקום: בג"ץ 2941/02, בדיע ראיך סואפטה וקאנון נגד מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית (העתירה הוגשה ב-7 באפריל 2002; צורפה להחלטת בית המשפט בבג"ץ 2936/02, רופאים לזכויות אדם – ישראל נגד מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית; ההחלטה ניתנה ב-8 באפריל 2002)

מאז 21 ביוני 2002 חידש הצבא הישראלי את מבצעיו הנרחבים בגדה המערבית. בשלוש הפשיטות האחרונות, שכללו סגרים ועוצרים הדוקים על האוכלוסייה הפלסטינית וסביב כל הערים המרכזיות בגדה המערבית, הצבא חידש את ההתקפות על אמבולנסים וצוותים רפואיים ועיכב אספקת שירותים רפואיים. הפעולות האלה עומדות בניגוד בוטה להתחייבויות קודמות של הצבא ולפסיקת בג"ץ בתיק המוזכר לעיל.

ראו רופאים לזכויות אדם – ישראל, "המטרה: טיפול רפואי – פלישת ישראל לגדה המערבית מחדשת תקיפות

אמבולנסים", 24 ביוני 2002, דו"ח בן חמישה עמודים הנמצא באתר האינטרנט www.phr.org.il. הדו"ח מביא דוגמאות מקלקיליה, שכם, ג'נין, בית לחם וטול כרם.

תיקים תלויים ועומדים נוספים, עמודים 6-7

1. חוקיותו של צו צבאי מס' 1500. בתשובתה השנייה לעתירה, הנושאת את התאריך 11 ביוני 2002 ומשתרעת על פני 32 עמודים, טענה המדינה כי ב-4 ביוני 2002 הרחיב הצבא הישראלי את הצו הצבאי מס' 1500 למשך שלושה חודשים נוספים, בתיקונים מסוימים. הצו הצבאי החדש, שמספרו 1505, תקף עד ליום 5 בספטמבר 2002. נערכו בו התיקונים הבאים: (1) מגבלת הזמן למעצר של פלסטינים בתנאי בידוד מן העולם החיצון קוצרה מ-18 יום ל-12 יום; (2) משך הזמן שבו נאסר עליהם להיפגש עם עורכי דין קוצר מ-18 יום ל-4 ימים.

לפי הצו הצבאי מס' 1505, עצור הוא כל מי שנעצר באזור [הגדה המערבית ועזה] בעת פעולה צבאית ללחימה בטרור, ונסיבות מעצרו מקימות לגביו חשש שהוא מסכן או עלול לסכן את ביטחון האזור, ביטחון כוחות צה"ל או ביטחון הציבור.

המדינה לא ספקה נתונים חדשים בנוגע למספר הכולל של פלסטינים שנעצרו, שוחררו ממעצר, עודם מוחזקים או עודם נתונים במעצר מינהלי. בתשובתה הצהירה:

בין 31 במאי ל-2 ביוני 2002 נעצרו אלפי פלסטינים בידי כוחות הביטחון של ישראל ועשרות רבות מהם נשארו במעצר לאחר מכן, לפי צו צבאי מס' 1500, לחקירה נוספת.

כדי להסביר מדוע הוצא צו צבאי מס' 1505, טענה המדינה כי: שינוי צו מס' 1500 התאפשר רק לאור הירידה במספר העצורים ולאחר שנשקלו שינויים באופי המבצעים שביצע צה"ל לאחרונה. להערכתנו, המתבססת על לקחים שהופקו ממבצע חומת מגן, אם הלחימה באזור מתחדשת במלא עוצמתה, והתנאים חוזרים למה שראינו במבצע חומת מגן, סביר ש"תהליך הסיווג" יוארך. בתנאים אלה, לא תהיה ברירה אלא לשנות שוב את הוראות הצו ולהאריך את מספר הימים שבהם נמנע מעצורים להיפגש עם עורך דין.

הרחבת צו צבאי מס' 1500 והוצאתו מחדש כצו מס' 1505 מצביעה על כך שבכוונת הצבא הישראלי להמשיך את מדיניות המעצרים ההמוניים והמעצר לאורך זמן של פלסטינים למשך שלושה חודשים לפחות.

מראה מקום: בג"ץ 3239/02, איאד מחמוד אסחאק מירעב ואחרים נגד מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית (העתירה הוגשה ב-16 באפריל 2002; התיק עודו תלוי ועומד).

2. היחס לפלסטינים ותנאי המעצר הבלתי הומניים במחנה המעצר עופר. נציגי העותרים (המוקד להגנת הפרט, עדאלה, האגודה לזכויות האזרח, בצלם, קאנון – העמותה הפלסטינית להגנה על זכויות אדם והסביבה, א-דאמיר ואל-חאק) ביקרו במחנה המעצר עופר ב-22 במאי 2002 והגישו דו"ח לפרקליטות המדינה ולבג"ץ ב-4 ביוני 2002.

הדו"ח תיאר את התנאים הבלתי הומניים שבהם מוחזקים עצירים פלסטינים במחנה עופר. תנאי המעצר המתוארים בדו"ח כוללים העדר טיפול רפואי, צפיפות יתר, תנאי מחסה ולינה בלתי הולמים ותנאים סניטריים לקויים. הנציגים דיווחו כי שלושה בתי שימוש ושלוש מקלחות בלבד משמשים 180 עצורים. נוסף על כך דיווחו כי העצורים קיבלו כמות בלתי מספיקה של מזון וביגוד, היו נתונים ליחס אכזרי ומשפיל ונשלל מהם כל קשר עם העולם החיצון.

ב-19 ביוני 2002 השיבה המדינה, כי כתוצאה מהגשת העתירה נערכו שינויים ניכרים בתנאי המעצר במחנה עופר. המדינה טענה כי יש לדחות את העתירה, מכיוון שנענתה בקשת העותרים ליצור במחנה המעצר תנאים הומניים ומכובדים מינימליים. ב-25 ביוני 2002 הגישו העותרים בקשה לדיון דחוף בבג"ץ, כדי לחייב את המדינה להמשיך ולשפר את תנאי המעצר במחנה, שלדעת העותרים הם עדיין לא הומניים במידה חמורה.

מראה מקום: בג"ץ 3278/02 המוקד לזכויות הפרט ואחרים נגד מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית (העתירה הוגשה ב-18 באפריל 2002; התיק עודו תלוי ועומד).

3. הוצאות להורג בלא משפט. ב-18 באפריל 2002 הורה בית המשפט למדינה להגיש תגובה בכתב לעתירה להבהרת המסגרת החוקית שעל פיה פועל המפקד הצבאי. המדינה ביקשה זמן נוסף להגשת תשובתה, והבקשה אושרה על ידי בית המשפט. תשובת המדינה אמורה להיות מוגשת בתחילת יולי 2002.

מראה מקום: בג"ץ 769/02 הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל וקאנון נגד ממשלת ישראל ואחרים (העתירה הוגשה ב-24 בינואר 2002; התיק עודו תלוי ועומד).

4. יחס לפלסטינים ותנאי מעצר בלתי הומניים במחנה המעצר אנסאר III ("קציעות"). פרקליטות המדינה השיבה לקדם-העתירה של עדאלה בהצהרה, כי תשיב ברגע שתקבל את כל המידע מן המפקד הצבאי באזור עזה. כעבור חודשיים לא קיבל עדאלה שום מידע נוסף. ב-27 ביוני 2002 עדאלה הגיש עתירה לבג"ץ, בשמו ובשם שבעה עצורים פלסטינים ותשעה ארגוני זכויות אדם פלסטיניים וישראליים. העותרים מחו על התנאים הלא הומניים שבהם מוחזקים כ-500 עצורים פלסטינים הנתונים כיום במחנה המעצר אנסאר III. עדאלה הציג בעתירה סיבות רבים לחשש, לרבות העובדה שבמחנה המעצר קיימת צפיפות אדירה; העצורים אינם מקבלים די מזון, מים וטיפול רפואי, נשללת מן העצורים גישה לבני משפחותיהם והם נתונים ליחס אכזרי, לא הומני ומשפיל.

מראה מקום: בג"ץ 5591/02, הילאל יאסין ואחרים נגד יוני בן דוד, המפקד הצבאי של אנסאר III ואחרים.

ראו הודעה לעיתונות, "שבעה עצירים פלסטינים ועשרה ארגוני זכויות אדם מגישים עתירה לבג"ץ במחאה על תנאי המעצר באנסאר III", 28 ביוני 2002.